

РОЛЬ ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СВОБОДИ, РІВНОСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

В сучасному світі права і свободи особи є одним із основних чинників розвитку суспільства. Якою б не була держава за своєю природою, який би режим не панував у ній, права та свободи особи, її взаємовідносини з державою завжди мали практичне значення, оскільки без урахування цього фактору неможливо було б встановити в суспільстві порядок, який відповідав би інтересам особи.

Права особи є однією з ключових наукових проблем, які всебічно вивчаються — з філософсько-гуманістичного погляду в аспекті принципів перебудови правової системи, проведення економічної та культурної політики, боротьби з екологічними загрозами, злочинністю. З удосконаленням систем прав та свобод особи суспільство пов'язує вирішення ряду внутрішніх, міжнародних та глобальних завдань [1, с. 279].

Однією з найважливіших аспектів вивчення є забезпечення свободи, рівності та гідності особи. Це забезпечення здійснюється за допомогою правових засобів. Ретельне вивчення питання ролі правових засобів у забезпеченні свободи, рівності та гідності особи має складний спектр дослідження. Саме їх аналіз надасть змогу опрацювати та осмислити зв'язок між цими категоріями та забезпечити належне впорядкування і функціонування правових засобів на шляху до належного забезпечення свободи, рівності та гідності особи.

Серед дослідників, які вивчали проблему ролі правових засобів у правовій сфері можливо згадати насамперед О. Зайчука, Н. Оніщенко, М. Гуренко, Л. Луць. Цю проблему досліджували також російські вчені С. Алексєєв, О. Малько, М. Марченко.

Проте саме проблема ролі правових засобів у забезпеченні свободи, рівності та гідності потребує особливої уваги. Адже це є важливим питанням на шляху до становлення демократичної соціально-правової держави в Україні та інтеграції національної правової системи з міжнародно-правовою.

Метою цієї статті є визначення ролі правових засобів у забезпеченні та реалізації свободи, рівності та гідності особи, визначення особливостей впливу на цей процес різних видів правових засобів.

Категорія «правові засоби» надає можливість чітко усвідомити місце та призначення різноманітних юридичних явищ у реалізації свободи, рівності та гідності особи в єдиному процесі правового впорядкування, взятого в єдності як «механізм правового регулювання». Саме ці властивості юридичних засобів, які виступають елементами цього механізму, характеризує його в найбільш повній мірі як логічно завершену систему.

Правові засоби — це правові явища, що відображаються в інструментах (установленнях) та діяннях (технології), за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується досягнення соціально корисних цілей. В якості правових засобів виступають норми та принципи права, правозастосовні акти, договори, юридичні факти, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, заборони, пільги, акти реалізації прав тощо. Це категорія, що є самостійною та характеризується лише її притаманними рисами [2, с. 428].

Правові засоби створюють загальні, гарантовані державою можливості для посилення позитивних регуляторних факторів забезпечення свободи та рівності особи та водночас для усунення перешкод, тобто негативних факторів, які постають на шляху їх ефективного забезпечення. «Норми, що ефективно діють, — підкреслює В. Сирих, — покликані вміщати такі юридичні засоби, які дозволили б нейтралізувати негативні фактори та посилити дію позитивних. У протилежному випадку дія негативних факторів буде більш інтенсивною, ніж правових засобів. Відповідно і результати дії норм права будуть іншими, ніж планував правотворчий орган» [3, с. 28].

Аналіз правових засобів з точки зору їх значення для поведінки суб'єктів обумовлює необхідність аналізу засобів-установлень і засобів-діянь.

Найважливішим видом засобів-установлень є правові норми. Це основоположні елементи, в яких закріплені основні вимоги до можливої та необхідної поведінки. Щодо норм, які закріплюють основоположні права та свободи людини, встановлюють рівність та гідність особи, то вони закріплені в міжнародних документах, таких як Загальна декларація прав людини 1948 р. та Міжнародних пактах, прийнятих Генеральною асамблеєю ООН у 1966 р.

Розвиток і ефективне здійснення права досягається тільки тоді, коли є внутрішня узгодженість його основних елементів, у тому числі самих норм права. Часто виникають ситуації, коли має місце суперечливість і неузгодженість правових норм, що веде до порушення системності правового регулювання і тим самим знижує його ефективність як у масштабі держави, так і в міжнародному порядку. В системі національного права важливою є відповідність норм права Конституції. Система норм права повинна бути стрункою, внутрішньо узгодженою і такою, що не суперечить умовам їх існування і успішного функціонування [1, с. 285]. Без такої узгодженої системи неможливе успішне здійснення реалізації та захисту свободи, рівності та гідності особи.

За формою гарантії основних прав і свобод — це передбачені Конституцією і законами форми захисту основних прав і свобод. Пріоритетним видом юридичних гарантій є нормативно-правові, під якими слід розуміти систему норм по реалізації основних прав і свобод людини та громадянина. Нормативно-правові гарантії включають в себе норми-принципи, юридичні обов'язки і юридичну відповідальність.

Особливе місце в системі нормативних гарантій займають норми-принципи, зокрема ті, які забезпечують права і свободи людини та громадянина, насамперед щодо невідчужуваності, непорушності рівності, необмежуваності конституційних прав і свобод людини та громадянина, рівність громадян тощо. Серед нормативно-правових гарантій величезна роль належить процесуальним нормам, які являють собою систему правових засобів щодо здійснення правосуддя, захисту прав і свобод людини в судовому процесі, реалізації завдань судочинства з кримінальних та цивільних справ [4, с. 46].

Також видом юридичних гарантій є організаційно-правові чи інституційно-правові гарантії прав і свобод людини та громадянина: закріплена в правових актах діяльність державних органів та громадських організацій із забезпечення, реалізації та охорони основних прав та свобод людини та громадянина [5, с. 24].

Не менш важливе місце займають засоби-діяння. До них належать акти реалізації прав та обов'язків як самостійний елемент механізму правового регулювання. Доречно зазначити, що практично всю юридичну діяльність (правотворчу, правозастосовну, інтерпретаційну), якщо її брати через призму актів реалізації прав та обов'язків, можна віднести до юридичної технології (засоби-діяння). Наприклад, правотворчий орган, приймаючи нормативні акти, реалізує свої повноваження через відповідні права та обов'язки. Так само здійснюється і будь-яка інша юридична діяльність, основу якої, знову ж таки, складають акти реалізації прав та обов'язків, а результат — правозастосовні та інтерпретаційні акти.

Серед цих засобів важливими є судові рішення, які є правозастосовними або інтерпретаційними актами. Наприклад, постановляючи рішення Європейський суд з прав людини здійснює правозастосовну, а у ряді випадків правотворчу і правотлумачну діяльність. Так, щодо Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. Європейський суд з прав людини зазначив, що вона є договором, який розвивається, а тому підлягає тлумаченню у світлі сучасних умов. При цьому Європейський суд тлумачить не тільки міжнародні договори, а й дає консультативні висновки з правових питань, які стосуються тлумачення Конвенції та протоколів до неї [6, с. 123].

Таким чином, можна зробити висновок, що правові засоби є надзвичайно важливими при реалізації та захисті свободи, рівності та гідності особи. Саме за їх допомогою забезпечується діяльність механізму правового регулювання. Ретельне дослідження правових засобів надасть змогу ефективніше забезпечити якісне правове регулювання як в цілому, так і в сфері забезпечення та охорони свободи, рівності та гідності особи шляхом розвитку та впровадження більш ефективних правових засобів та інтеграції національних правових засобів з правовими засобами міждержавної правової системи.

Використані джерела:

1. Вступ до теорії правових систем: [монографія] / [за заг. ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко]. — К.: Видавництво «Юридична думка», 2006. — 432 с.
2. Марченко М.Н. Общая теория государства и права: Академический курс: [в 3-х т.] / М.Н. Марченко. — М.: Норма, 2010. — Том 3. — 712 с.

3. Сырых В.М. Истинность и правильность как критерии теоретической эффективности норм права / В.М. Сырых // Эффективность закона / [под ред. Ю.А. Тихомирова]. — М.: БЕК, 1997. — С. 9-28.
4. Оніщенко Н.М. Правова система і держава в Україні: [монографія] / Н.М. Оніщенко. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. — 132 с.
5. Лукашева Е.А. Общая теория прав человека / Е.А. Лукашева, В.А. Картошкин, Н.С. Колесова, А.М. Ларин, И.А. Лемяк. — М.: Норма, 1996. — 520 с.
6. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): [монографія] / Л.А. Луць. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. — 304 с.

Павлюков І. І. Роль правових засобів у забезпеченні свободи, рівності та гідності особи.

У статті висвітлюється значення правових засобів у забезпеченні свободи, рівності та гідності особи, визначаються правові засоби, їх види та роль у забезпеченні свободи, рівності та гідності особи. Автором зазначено, що питання, розглянуті в статті, є важливими для сучасного суспільства та потребують подальшого вивчення.

Ключові слова: свобода, рівність, гідність, правові засоби, засоби-установлення, засоби-діяння.

Павлюков И. И. Роль правовых средств в обеспечении свободы, равенства и достоинства личности.

В статье определяется значение правовых средств для обеспечения свободы, равенства и достоинства личности, определяются правовые средства, их виды и роль в обеспечении свободы, равенства и достоинства личности. Автором подчеркивается, что вопросы, рассмотренные в статье, являются важными для современного общества и требуют дальнейшего изучения.

Ключевые слова: свобода, равенство, достоинство, правовые средства, средства-установления, средства-действия.

Pavliukov I. Legal means in providing human liberty, equality and dignity.

The article defines the meaning of legal means to ensure the freedom, equality and dignity of the individual are determined by legal means, their types and role in ensuring freedom, equality and dignity. The author emphasizes that the issues discussed in this article are essential to modern society, and require further study.

Key words: liberty, equality, dignity, legal means, means-statements, means-actions.

Рекомендовано до друку кафедрою теорії права та держави Київського національного університету імені Тараса Шевченка.